

NAKKASHÂNE

46; a.m.f., "Behind the Ottoman Canon: The Works of the Imperial Palace", *Palace of Gold and Light: Treasures from the Topkapı*, İstanbul 2000, s. 46-56; Gülu Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1991, s. 47-48; Rauf Tuncay, "Türk Nakış Sanatı ve Nakkaş Molla Kasım", *BTTD*, III/13 (1968), s. 71-77; Muammer Kemal Özerin, "Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Ca'fer'in Bir Arzı", *STY*, VI (1976), s. 471-516; Carol G. Fisher, "Nakkâsh - khâne", *EI²* (İng.), VII, 931-932.

ZEREN TANINDI

NAKŞA

Ege denizinin güneybatısında
Yunanistan'a bağlı ada.

Yunanistan'ın doğu kıyısı açıklarında bulunan Kyklad / Kiklad (Tavşan adaları) takımadaları içinde yer alır. Bu takımadaların tamamı küçükü büyüklü otuzu aşkındır. 428 km² yüzölçümü ve 1003 m. yüksekliğindeki Dia / Zia dağı ile Kikladlar'ın en büyük ve en yüksek adası özelliğini taşır. Adanın merkezi batı kıyasındaki Naksos / Nakşa (Chora / Hora) kasabasıdır. Ada çeşitli kaynaklarda Naxos, Naxia, Nixia, Axia, Nicsia, Naksia, Nasso gibi adlarla anılırken Türkçe literatürde Nakşa şeklinde geçer.

Adanın yerleşim tarihi antik dönemlere kadar iner. Buraya ilk iskânı Trakyalılar'ın gerçekleştirdiği, daha sonra Giritliler'in, Karyalılar'ın ve Teselyalılar'ın etkisi altına girdiği belirtilir. İyonyalı göçmenlerin yerleştiği ada milâttan önce VI. yüzyılda Tiran Lygdamis tarafından yönetildi. Persler burayı milâttan önce 490'da yağmaladı ve on yıl boyunca idareleri altında tuttu. Delos birliğine katılan adayı Atinalılar milâttan önce 471'de ele geçirip milâttan önce 404'e kadar burada yönetimlerini sürdürdüler. Bir müddet İspartalılar'ın, ardından yine Atinalılar'ın ve Makedonyalılar'ın hâkimiyetine girdikten sonra Roma İmparatorluğu'na katıldı. Doğu Roma'nın bir parçası olan ada Girit'e yerleşen müslüman Araplar'ın akınlarına mâruz kaldı. 904 yılındaki bir akında Nakşalılar'ın bir bölümü esir alınıp Girit'e götürüldü. Ada bir süre Girit Arap Emirliği'nin haraçgüzârı oldu. Tahminen 910'dan sonra yine Doğu Roma'ya bağlandı. Gerek bu dönemde gerekse Anadolu Selçuklularının zamanında Anadolu ile ticarî ilişkiler gelişti. Arap coğrafyacısı Şerif el-İdrîsî eserinde buradan "Naksiye" şeklinde söz eder. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde adada Selçuklular'a ait sikkeler bulunmuştur. Ayrıca XIII. yüz-

yıl başlarında Antalya ve Alanya'dan gelen hristiyan göçmenlerin adaya yerleştiğinden söz edilir.

IV. Haçlı seferi sırasında İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulunca Venedikli Marco Sanudo 1205'te sekiz gemiyle adayı ve yakın çevresini ele geçirdi, 1207'de İstanbul'daki Latin imparatorundan Nakşa dükü unvanını aldı. Böylece Kiklad adalarında Nakşa merkezli Arkhipelagos Dukalığı oluştu. Adaya yönelik tesbit edilebilen ilk Türk akınları XIV. yüzyılın başlarında gerçekleşti. Aydın ve Menteşe Beyliği'ne bağlı denizciler buraya birçok akın yaptı. 1304, 1309-1310'daki akınların ardından Gazi Umur Bey, 1336-1341 yıllarında düzenlediği seferlerle Nakşa dahil Kiklad adalarını yağmaladı. Bu hadiseden söz eden Enveri, buranın beynin adını verip kalesinin müstahkem oluşunu anlatırken adayı "Nahşa" adıyla anmıştır (*Düstürnâme*, s. 40-41). Bazı Batı kaynaklarında 1341'deki akında 6000 Nakşalı'nın esir edildiği belirtilirse de bu rakamın adanın nüfusu düşüldüğünde hayli abartılı olduğu anlaşılır.

Aydinoğulları'nın haraçgüzârı durumundaki adanın ve dükülüğün idaresi 1383'te Veronali Crispi ailesi tarafından ele geçirildi. Buraya yönelik ilk Osmanlı seferi, Nakşa dukası Pietro Zeno'nun Türk gemilerine karşı düşmanca muamelesine bağlanır. Bizans kaynaklarına göre Çalı/Çavlı Bey idaresinde Osmanlı filosu 819'da (1416) Nakşa adasına kadar uzanmıştır. Venedik'in Nakşa üzerindeki vesayeti daha önce Osmanlılar'ca da tanınmıştı. 1403'te Süleyman Çelebi ile yapılan antlaşmada Nakşa'nın adı geçiyordu. Antlaşmalar daha sonra Çelebi Mehmed, II. Murad, II. Mehmed tarafından kabul edilmiştir. Nakşa dukasının Aydınoğulları'na verdiği haracı artık ödemeyeceği ve Osmanlılar'a haraç vereceği hususu 822 (1419) antlaşması ile yürürlüğe girmişti (ayrıca 1426, 1446, 1451, 1454 antlaşmalarında tekrarlanmıştır). Ancak Osmanlı-Venedik savaşı (1463-1479) Nakşa'nın sert akınlara uğramasına yol açtı. 882'deki (1477) seferde adanın Osmanlı kontrolü altına girdiği ve 884 (1479) antlaşmasıyla yine Venedik'in vesayetine bırakıldığı bazı Batı kaynaklarında belirtilir. II. Bayezid döneminde (1481-1512) yeniden başlayan Osmanlı-Venedik savaşları da burayı etkiledi. 908 (1503) antlaşmasıyla eski statü korusu, fakat Türk korsanlarının adaya akınları sürdü. Bunların birinde Nakşa dükü de esir alınmıştı. XV. yüzyılın başlarında adayı tarif eden Pîrî Reis burayı Venedik'e bağlı gösterir ve önceleri Küçük Si-

cilya dendiğini, verimli ve mâmur bir yer olduğunu, kalesinin önündeki limanın gemiler için müsait bulunmadığını belirtir (*Kitâb-ı Bahriye*, s. 206).

Nakşa ve civarındaki adalar, 944-945 (1537-1538) yıllarında Barbaros Hayreddin Paşa'nın adalar seferiyle Osmanlı kontrolü altına girdi. 1540'taki Osmanlı-Venedik antlaşmasıyla hâkimiyet hakkı resmen Osmanlılar'a devredildi. Başlangıçta buradaki Crispi hânedanı idarecileri statülerini korudu. 1518'de Nakşa dükü olan IV. Giovanni, Osmanlı idaresi altında 1564'te ölümüne kadar yöneticilik yaptı. Yerine geçen oğlu IV. Giacomo ise Osmanlılar'ın Sakız'a el koyup Latin idarecileri uzaklaştırmaya başladıkları bir sırada ada halkının kendisinden şikâyetçi olması üzerine görevden alındı. Ancak adanın statüsüne dokunulmadı ve dükük Yasef Nasi'ye verildi (974/1566). Osmanlı yönetimi adanın yöneticilerini bir nevi vergi toplayıcısı şeklinde görüyordu. Nitekim 954-959 (1547-1552) tarihli haraç teslimat defterinde Yani Hristo diye anılan IV. Giovanni haraç teslimatçısı olarak kayıtlarda geçer. Cemâziyelevvel 974'te (Kasım 1566) adadan kaçan Giacomo, 987'de (1579) Nasi'nin ölümü üzerine dükülüğü yeniden ele geçirmek için İstanbul'a başvurduysa da bir sonuç elde edemedi. Nakşa ve civar adaları bir sancak haline getirilip Süleyman Bey ilk sancak beyi olarak tayin edildi. Ayrıca buraya bir kadı gönderildi. 1025'te (1616) Nakşa, Viyana'ya giden Osmanlı heyetinde tercüman olarak bulunan Hırvat asıllı Gaspar Gratiani'ye verildiyse de ertesi yıl yine doğrudan Kaptanpaşa'ya bağlandı ve sancak olma statüsünü devam ettirdi. Ada uzun süren Girit seferi sırasında (1645-1669) Venedik kontrolüne girdi ve bu dönemde baş gösteren korsanlık faaliyetlerinden etkilendi. Özellikle Fransız asıllı korsanlardan Hugues Creveliers 1670'lerde on dört yıl boyunca bu yörede faaliyet gösterdi. Nakşa'dan birçok müslüman ve hristiyan aile bu saldırılar yüzünden İzmir'e göç etti (1675-1678). Ada XVIII. yüzyılda Osmanlı-Venedik savaşlarından eskisi kadar etkilendi. Mora'yı tekrar ele geçiren Osmanlılar adalarda yeni düzenlemeler yaptı. 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı sırasında Akdeniz'e inen Ruslar, Haziran 1770'te Nakşa'ya çıkıp burayı 600 askerle koruma altına aldılar ve bölgedeki askerî üslelerinden biri haline getirdiler. Rus işgali 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar sürdü. 1782'de Osmanlılar adada yeni idarî düzenlemeye gittiler. Kaptanpaşa'nın idarî ve

malî kontrolü yeniden tesis edildi. 1821 Yunan isyanına iştirak etmeyen ada halkı daha sonraki baskılar sonucu yeni Yunan devletine katıldı ve 1829 antlaşmasıyla bütün Kiklad adaları gibi Yunanistan'a bırakıldı.

Nakşa adası Osmanlı idaresine girdiğinde halkı Katolik Latin ve Ortodoks Rumlar'dan oluşuyordu. İdareci zümre olan Latinler, Rumlar üzerinde malî ve idarî bir baskı kurmuşlardı, onları kendi hizmetlerinde ve tarlalarında çalıştırıyorlardı. Osmanlı yönetimi altına girince adadaki bu durum zaman içerisinde değişti. Çıkan çeşitli problemlere müdahale eden Osmanlı idaresi, genellikle Ortodoks Rum halkı koruyucu tedbirler aldığı gibi iki toplumun statüsünü de eşit hale getirmişti. Adanın merkezi olan kasabada Latin unsuru kale kısmında oturmakta, varoş kesiminde de Rumlar yerleşmiş bulunmaktaydı. İdareci ve askerler yanında adada zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte ayrıca küçük bir Türk sivil koloni de mevcuttu. 1537 yılı tahminlerine göre adadaki nüfus 5000 kadardı. 1638'de bu sayının 6700'e ulaştığı ve yetmiş kadar Türk'ün adada yaşadığı belirtilir. Bunların çoğunun Girit savaşları döneminde adadan göçmek zorunda kaldığı tahmin edilmektedir. Nitekim 1056'da (1646) Venedikliler altı gemiyle adaya gelip çıkarma yapmışlar ve Osmanlı kadısı ile bazı idarecileri esir almışlardı (BA, MD, nr. 90, s. 120/373). Osmanlı yönetimi, Nakşa merkezli adaların ilk geniş çaplı sayımını 1080-1081'de (1669-1670) gerçekleştirdi (BA, TD, nr. 800, s. 6-28). Buna göre kalede oturan Katolik Latin ailelerin (Osmanlı belgelerinde Efrenc) sayısı doksan sekizi toprak ve emlak sahibi, yetmiş dördü topraksız olmak üzere 172 idi (tahminen 400-500 kişi). Varoшта oturan Rumlar ise 249 hânedan ibaretti (176'sı emlak sahibi). Ayrıca doksan üç emlakli bulunan dul kadın vardı. Yine idareci kesim hariç kasabada altı sivil Türk aile bulunuyordu (yaklaşık otuz kişi). Adanın toplam hâne sayısı 1294 idi (tahminen 6000 kişi). Bundan az önce 1667'de adaya gelmiş olan bir seyyah ise Kastro kesimi denilen Latinler'in oturduğu kale kısmında 200 ev saymış, toplam nüfusu da 7000 diye göstermiştir. Osmanlı sayımından yaklaşık on yıl kadar sonra buraya gelen B. Randolph toplam nüfusu 5000 olarak verir ve adada Cizvitler'le (1627'den beri) Fransiskanlar'ın manastırlarından söz eder (*Ege Takımadaları*, s. 19-20). Nakşa hakkında en geniş bilgiyi ve

ren seyyahlardan biri olan J. de Tournefort kasabanın antik yerleşim yerinin üzerine kurulduğunu, Latinler ile Rumlar'ın birbirinden nefret ettiğini, otuz sekiz köyü olan adanın toplam nüfusunun 8000 olduğunu, kadı ile birlikte yedi sekiz Türk ailesinin de burada yaşadığını yazar. Ona göre adanın en önemli ihraç maddesi zımparadır (*Tournefort Seyahatnamesi*, s. 166-174). Onunla aynı yıllarda, 1700'de burayı gören bir başka seyyah 402'sini Latinler'in oluşturduğu 7000 dolayında nüfustan bahseder.

Adadaki ikinci Osmanlı sayımı Latin senyörlerinin imtiyazlarına karşı Rum ahalinin şikâyetleri sonucu gerçekleşti. Rumlar önceden Kandiyeye kuşatması sırasında Girit'ten 300 hânenin adaya yerleştiği, zamanla bunların dağılması sonucu vergi nisbetlerinin kendilerine yüklendiği, bu bakımdan adanın yeniden sayımının yapılması gerektiği yolunda başvuruda bulundular. Receb 1120'de (Eylül 1708) biten sayımda kalede doksan dokuz, varoшта 157 hâne tesbit edilmiş, adanın toplam hâne sayısı 783 olarak (tahminen 4000 kişi) gösterilmişti (BA, KK, nr. 3822). Bu durum otuz yıl öncesine göre 400 hânelik bir düşüşü ortaya koyuyordu. Bunun sebebi karışıklıklar ve korsan faaliyetleri olmalıdır. Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Mora kesiminde tahrihi yapılan yerler içinde Nakşa da yer aldı. 1132'de (1720) tamamlanan sayım adaya yeni bir düzenleme getirmekteydi. Vergi uygulamalarıyla ilgili bir de kanunnâme hazırlanmıştı. Bu sayımda kale kesiminde oturan Latinler'in seksen dört hâne olduğu, buraya bağlı oluşan yeni mahalle kesiminde de on dokuz Latin'in oturduğu belirlenmişti. Varoştaki Rum ailesi sayısı 173 idi. Buradaki yeni yerleşme birimi olan Yeni Varoшта civar köylerden gelen yirmi üç Rum ailesi ikamet ediyordu. Ayrıca kasabada beş Fransız tebaasının bulunduğu tesbit edilmişti. Kasabanın toplam nüfusu 299 hâneyi bulmuştu (tahminen 1500 kişi). Adanın yirmi üç köyü dahil genel nüfusu 819 hâne idi (yaklaşık 4000 kişi). 1708'e göre nüfusta önemli bir değişme olmamıştı. Bu rakamlar 1700'lerde seyyahların verdiği genel nüfus tahminlerinin (7000-8000) gerisinde kalır.

Rus işgalinin ardından 1790'larda adayı gören seyyah Olivier adanın tahmini nüfusunu 10.000'e çıkarır. Kasabada 2000 kişinin yaşadığını, 600 Katolığın bulunduğunu, bunların bir piskopos ile altı yedi rahipten ibaret olduğunu belirtir. XIX. yüzyıl başlarında bir Osmanlı coğrafyacısı kırk

elli köyden ibaret Nakşa'yı 10.000 nüfuslu bir ada şeklinde gösterir. Başlıca ürünlerini buğday, arpa, pamuk, tuz, ipek, kekten, zeytinyağı, şarap ve narenciye'nin oluşturduğunu yazar (Örfî-i Şîrâzî, vr. 35^b). Genel olarak Kiklad adalarıyla ilgili Osmanlı arşiv kayıtlarındaki son belge 1236 yılının Safer sonlarına (Aralık 1820) ait olup Nakşa kadı nâibine yollanmıştır (BA, *Cezayir-i Bahr-i Sefid Defterleri*, nr. 18, s. 80).

Nakşa bugün aynı adlı idarî birim merkezli olup adada elli kadar köy vardır. Adanın 1991'de 14.800 dolayındaki nüfusu 2001'de 17.600 olarak gösterilir. Bunun yarısının adanın merkezi Nakşa kasabasında oturduğu belirtilir. Bir turizm merkezi olan Nakşa'da Antikçağ'dan ve Latin hâkimiyeti döneminden kalma tarihî eserler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 800, s. 6-28; BA, MAD, nr. 385, s. 95-96; nr. 619, s. 66-68; nr. 3277, s. 70; nr. 7922, s. 42; nr. 9525, s. 173-174; nr. 16104, s. 9; BA, KK, nr. 3822; BA, MD, nr. 6, s. 248/536; nr. 41, s. 259/561; nr. 90, s. 120/373; BA, *Cezayir-i Bahr-i Sefid Defterleri*, nr. 18, s. 23-24, 80; TK, TD, nr. 93, 180; Şerif el-İdrîsî, *La géographie d'Edrisi* (trc. A. Jaubert), Paris 1836, II, 128; Enverî, *Düstûnâme*, s. 40-41; Pîri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye* (nşr. Ahmed Demir, ed. Bülent Arı), Ankara 2002, s. 206; Örfî-i Şîrâzî, *Coğrafya*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2045, vr. 35^b; J. de Thévenot, *1655-1656'da Türkiye* (trc. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 231; B. Randolph, *Ege Takımadaları: Arşipelago* (trc. Ümit Koçer), İstanbul 1998, s. 19-20; J. de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (ed. Stefanos Yerasimos, trc. Ali Berktaş), İstanbul 2005, s. 166-174; Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi, II. Kitap* (trc. Oğuz Gökmen), İstanbul 1991, s. 60-62; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1945, s. 300, 302, 526; B. J. Slot, *Archipelagus Turbatas. Les Cyclades entre colonisation Latin en occupation ottomane c. 1500-1718*, İstanbul 1982, I-II, tür.yer.; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul 1990, s. 32, 146, 240-241, 280-281; E. A. Zachariadou, "The Sandjak of Naxos in 1641", *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik* (ed. G. Winkelhane), Berlin 1992, s. 329-342; D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 2000, s. 148, 394; Feridun Emecen, "XV-XIX. Yüzyıllarda Ege Adalarında Osmanlı İdari Teşkilatı", *Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı* (ed. İdris Bostan), Ankara 2003, s. 13, 14, 17, 21, 27-28; a.mlf., "Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adalarının Mali Yapısı ve Vergi Sistemi", a.e., s. 73-74, 78, 80; Safvet, "Yasef Nasi", *TOEM*, III/16 (1330), s. 988-989; a.mlf., "Nakşa (Naksos) Dukalığı, Kiklad Adaları", a.e., IV/23 (1329), s. 1444-1457; Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Belgeleri", *TTK Belgeleri*, I/2 (1964), s. 121-128; R. Herbst, "Naxos", *RE*, XVI/2, s. 2079-2080, 2090-2091; A. Savvides, "Nakşa", *EJ²* (İng.), VII, 939-941.

